

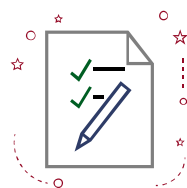
В якій формі провести семестровий екзамен?

БЮЛЕТЕНЬ «АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ»
Випуск № 23 || Травень 2022 року

У цьому, восьмому та дев'ятому випусках бюлетеня ми говорили про основні характеристики інструментів оцінювання результатів навчання студентів (валідність, надійність, прозорість, справедливість тощо), відмінності між формульним та підсумковим оцінюванням, надання студентам зворотного зв'язку як важливу складову оцінювання, модель зворотного дизайну змісту курсу (*рух від визначених результатів навчання через оцінювання до завдань для студентів й до матеріалу дисципліни*), доречні для дистанційного формату навчання види завдань, необхідність розробки й застосування схем оцінювання. Окремого розгляду потребує питання форматів проведення семестрових іспитів: яке коло питань на них виносити, які типи завдань краще застосовувати, якими є особливості проведення іспитів у дистанційній формі, чи краща усна форма іспитів за письмову тощо. Та найперше зробимо дві ремарки.

① Якщо не йдеться про єдиний державний кваліфікаційний іспит, який складають випускники окремих спеціальностей, то на рівні держави, закону та рішень чи наказів Міносвіти сьогодні не існує жодних вказівок щодо того, в яких форматах слід проводити семестрові іспити, які типи завдань на них виносити і яким має бути співвідношення балів між оцінкою за семестр та балами на іспиті. Ці питання кожен університет вирішує цілком і повністю на власний розсуд та в межах своєї академічної автономії.

② Всупереч поширеній думці, вираз «об'єктивне оцінювання» та його порівняльні форми «більш (менш) об'єктивне оцінювання» позбавлені змісту й у сучасних міжнародних дослідженнях не застосовуються. Оцінювання не буває «об'єктивним». Натомість коректно говорити, що той чи той метод оцінювання або спосіб проведення іспиту є більш або менш валідним (надійним тощо) інструментом у контексті певних умов його застосування, що визначаються навчальними цілями. Надалі ми дотримуємось саме такого підходу.

Пропонований матеріал переважно спирається на відповідні розділи чудового посібника Філа Рейса «Інструментарій викладача: практичне керівництво з оцінювання, навчання і викладання»^[1].

Класичний письмовий іспит, що складається без використання зовнішніх джерел інформації

Переносити на український ґрунт іноземні рекомендації з підготовки завдань до семестрових іспитів слід вибірково. Адже в Україні поширена практика підготовки значної кількості екзаменаційних білетів із різними питаннями в кожному з них, коли екзаменований тягне свій білет навмання. Тоді як в інших країнах «лотерейний» принцип екзаменування зазвичай не застосовується, і всі екзаменовані певного потоку виконують однакове завдання, зміст якого повністю переробляється для іншого потоку студентів та для слухачів іншого року навчання.

Базова проблема «лотереї» при виборі білета на екзамені — що не забезпечується валідність іспиту: сукупність завдань, що їх виконує студент на екзамені, має перевіряти досягнення завчасно визначеного набору результатів навчання. Тоді як лотерея означає, що опанування певної частини питань дисципліни перевіряється, а іншої — ні, і в різних студентів оцінюється знання різних частин матеріалу. Крім того, ситуація, коли успішність складання іспиту залежить від вдачі витягнути «добрий» або «поганий» білет, є несправедливою: оцінюватися мають результати навчання, а не везіння.

Сказавши це, наголосимо на перевагах традиційного письмового іспиту. Якщо викладач того бажає, можна забезпечити чесність його складання. Коли всі студенти одержують однакове завдання, це ставить усіх екзаменованих у рівні умови. Перевіряти письмові роботи часто швидше, ніж усні відповіді, і всі студенти групи чи потоку виконують завдання одночасно. Тому письмовий екзамен заощаджує час як викладачам, так і студентам, він відносно «дешевший» в адмініструванні. І, як добре відомо, час напередодні іспитів є періодом інтенсивного вивчення студентами матеріалу навчальних дисциплін. Іспит, отже, заохочує до навчання.

Письмові іспити мають і недоліки. Коли на іспиті є шанс набрати велику кількість балів, це дозволяє менш самоорганізованим студентам байдикувати упродовж семестру. «Швидке» навчання напередодні сесії є побіжним, неглибоким. Письмовий екзамен випробовує навичку швидко писати від руки, а оцінюватися може як відповідь, так і почерк студента. За допомоги письмового іспиту не вдасться перевірити важливі компетентності,

як-от ефективна взаємодія у команді, навички публічних виступів, усне спілкування іноземною мовою тощо.

Крім того, неналежно підготовлені екзаменаційні завдання відчутно знижують здатність іспиту оцінити навіть ті результати навчання, які він потенційно міг би перевірити. А якщо критерії оцінювання відповідей надто розпливчасті, це дозволяє оцінити ту саму відповідь у діаметрально протилежний спосіб, що є проблемою для багатьох суспільних і гуманітарних дисциплін.

ДЕЩО ПРО ТЕСТИ І ВІДКРИТІ ЗАПИТАННЯ

Екзаменаційні завдання бувають різних типів. Специфіка розрахункових задач зумовлена змістом конкретної дисципліни, тому загальних порад щодо складання задач дати не можна. Більш універсальними типами завдань, що застосовуються у багатьох дисциплінах, є тести і відкриті запитання. Тести із вибором однієї чи кількох правильних відповідей з-поміж запропонованих варіантів — велика тема, що вартує окремого розгляду. Тут зазначимо лише, що однією з переваг включення до екзаменаційного завдання чималої кількості тестових питань є можливість перевірити опанування одразу значного обсягу програмного матеріалу.

Відкриті запитання (в англійській мові джерела мають назву «*essay questions*» — не плутати із есе як окремим видом академічних і прозових творів) поділяються на два види.

① Ті, що передбачають коротку відповідь. Такими «швидкими» запитаннями доречно перевіряти знання базових фактів чи дефініцій. Їхнє місце в оцінюванні результатів навчання наближене до простіших тестів.

② Запитання із розгорнутою відповіддю. Цими запитаннями можна перевіряти як базові знання (теоретичне запитання — ризик, що відповідь буде списано), так і розуміння предмета на вищому когнітивному рівні (для цього слід уважно підійти до формулювання запитань — див. нижче).

Серед характеристик відкритих запитань можна назвати такі^[2]:

- відсутність єдиної правильної відповіді;
- відповідь може оцінювати лише фахівець, який розуміється на предметі;
- відповіді складно оцінювати у послідовний спосіб, оскільки чітких критеріїв оцінювання часто немає;
- перевірка відповідей потребує значного часу й зусиль. Відкриті запитання, отже, «дорогі» в адмініструванні;
- стратегією відповіді на відкрите питання може бути блеф — написання значного обсягу загальної і малорелевантної інформації; обґрунтування некоректності такої відповіді потребує значних зусиль, тому за неї інколи легше поставити позитивний бал;
- результат перевірки може залежати від настрою, втоми, упереджень екзаменатора;

ЗРАЗКОВІ ПРАКТИКИ ПІДСУМКОВОГО (СЕМЕСТРОВОГО) ОЦІНЮВАННЯ*

Методи оцінювання обираються відповідно до результатів навчання дисципліни (курсу).

Різноманіття методів оцінювання охоплює навички, затребувані у житті, зокрема роботодавцями.

Студенти належним чином підготовлені до підсумкового оцінювання завдяки матеріалу й активностям курсу.

Критерії оцінювання чіткі, легко зрозумілі, пов'язані із результатами навчання, доведені до відома студентів.

Усі підсумкові (екзаменаційні) роботи анонімізуються. Більшість робіт перевіряється двома викладачами, один з яких залучається зовні.

Очікується, що викладач не уникатиме виставлення певних оцінок (наприклад, *B* чи *D* за шкалою *ECTS*).

Детальний, конструктивний індивідуальний зворотний зв'язок надається після кожного оцінювання, включаючи іспити. Зворотний зв'язок достатньо детальний, аби ідентифікувати напрями покращення і добрі практики. Існує можливість обговорити зворотний зв'язок із викладачем.

* Згідно з матеріалом Національного союзу студентів Великої Британії^[3]

- екзамен із відкритими запитаннями перевіряє опанування малої частини матеріалу дисципліни, адже до одного екзаменаційного завдання не можна включити одразу кількадесят запитань із розгорнутою відповіддю.

ЯК СКЛАСТИ ДОРЕЧНІ ВІДКРИТІ ЗАПИТАННЯ

Незалежно від того, чи Ви готуєте одне екзаменаційне завдання для всіх студентів, а чи білето-лотерею, візьміть до уваги кілька порад Філа Рейса:

- Дуже уважно поставтесь до чіткого і коректного формулювання кожного екзаменаційного запитання. Якщо з тексту запитання не конче зрозуміло, про що конкретно студент має написати, Ви отримаєте відповіді на різні теми.
- Одне запитання можна висловити не лише одним рядком, а й кількома реченнями: так Ви краще пояснюєте, що конкретно очікується у відповіді. Проте тут потрібна міра. Надто довге запитання заплутає студента.
- Уникайте використання у запитаннях непевних слів, як-от «наприклад», «зазвичай» та ін.
- Коли Ви готуєте екзаменаційні питання, майте перед очима заплановані результати навчання курсу.
- Не пишіть запитання самостійно, одержіть коментар щодо змісту кожного екзаменаційного питання від Ваших колег.

— Звичайно, до іспитів ще багато чого може змінитися. Часу на вдосконалення ми маємо досить, але оцінками, що ми їх отримуємо зараз, ми закладаємо, так би мовити, основу. Фундамент, на якому можемо будувати...

<...>

— Отож найвища оцінка — це «В», тобто «Відмінно», — сказала вона, — тоді йде «З»...

— Ні, «Д», — виправив її Джордж, — тобто «Добре». До речі, ми з Фредом завжди вважали, що заслуговуємо на «Д» з усіх предметів, бо вже те, що ми з'явилися на іспити — *добрий* вчинок з нашого боку.

Усі засміялися, крім Герміони, що провадила далі:

— Отож «Д», а потім «З», тобто «Задовільно», і це найнижча оцінка, з якою іспити можна вважати складеними, так?

— Так, — підтвердив Фред і вкинув свою булочку в суп, а потім переправив її в рот і проковтнув, навіть не жуючи.

— Далі йде оцінка «П», або «Погано»... — Рон з удаваним тріумфом підняв над собою руки, — ...і «Ж», тобто «Жахливо».

— А потім «Т», — нагадав йому Джордж.

— «Т»? — збентежено перепитала Герміона. — Ще нижче за «Ж»? А що ж тоді означає «Т»?

— «Тупий, як троль», — миттю пояснив Джордж.

*Джоан К. Ролінг. Гаррі Поттер і орден Фенікса
Переклад Віктора Морозова*

- Складіть орієнтовний план відповіді на Ваше запитання або попросіть про це колегу. У процесі Ви побачите можливі «шорсткості» чи неточності у формулюванні запитання.
- Майте на увазі очікувані результати навчання Вашої дисципліни: іспит має оцінювати набуття саме їх.
- Зрозумійте, що саме Ви перевіряєте. «Чи кожне запитання вимірює прийняття рішень, стратегічне планування, розв'язання проблем, роботу з даними тощо, а чи воно спрямоване просто на запам'ятовування? Чимало екзаменаційних питань перевіряють одночасно декілька речей».
- Розробіть чітку схему оцінювання відповідей. Спробуйте надавати кожен бал за щось, що наявне або чого немає у відповіді, або ж за те, що правильно виконано певну частину завдання.

- Зробіть схему оцінювання зрозумілою для людини, яка не є фахівцем з Вашого курсу.
- Мати чітку схему оцінювання відповіді на творче запитання складно, тому не зловживайте цим типом завдань.
- Оцінюючи роботи, уникайте упередженого ставлення до окремих студентів.
- Залиште собі час для рефлексії. Коли Ви завершите перевірку екзаменаційних робіт, можливо, Ви захочете занотувати власні думки щодо необхідних змін до курсу або його частин, методик викладання чи оцінювання.

ЕКЗАМЕН «З ВІДКРИТОЮ КНИГОЮ»

Іспит, на якому студент може користуватися різними джерелами інформації, наближений до умов реального світу, адже на роботі доступ до необхідної інформації спеціально не ускладнюється. Цей формат контролю доречний також в умовах дистанційного проведення екзаменів^[4], коли можливість контролювати дії студента обмежена або відсутня.

Що тут слід урахувати?

Найперше, іспити з відкритою книгою «вимагають інших видів екзаменаційних питань. Просити студентів просто *віднайти* щось у доступних матеріалах буде недостатньо, і питання мають випробовувати те, що студенти фактично вміють *робити* із цими матеріалами»: виявляти тенденції, зіставляти альтернативні точки зору, застосовувати чи оцінювати інформацію тощо^[1, с.58]. Ключові дієслова для формулювання таких питань: застосувати, проаналізувати, інтерпретувати, синтезувати, оцінити та ін.^[5] Можна запропонувати студентам розв'язати кейс. Натомість навряд чи доцільно запитувати про визначення понять чи про щось інше, що можна легко переписати з інтернету.

Повторимо, що запитання мають узгоджуватися із тими результатами навчання курсу, що Ви їх бажаєте перевірити. Переконайтесь, що студенти повправлялись працювати із подібними запитаннями упродовж семестру.

Критерії оцінювання відповіді мають віддзеркалювати ступінь опрацювання, перетворення інформації, а не просто факт її знаходження. Роз'ясніть студентам ці критерії.

Для підготовки відповіді на екзамені з відкритою книгою студенту можна надати більше часу. Розгляньте дві можливості:

① Дайте студентам три астрономічних години замість двох. Це їх заспокоїть, вони не будуть змушені швидко писати, що дозволить їм краще розкрити власні здібності.

② **Take-home exam**: студентам можна надати на виконання роботи 24 години. У цьому випадку завдання екзамена мають орієнтувати студента на синтез як доступної інформації, так і власних знань, а обсяг відповіді слід обмежити: наприклад, «напишіть не більше 300 слів».

Збільшивши тривалість іспиту, очікуйте від студентів лаконічніших відповідей, адже вони мають витратити більше часу на пошук і опрацювання інформації, аніж власне на написання відповіді.

Вирішіть завчасно, чи Ви пропонуватиме студентам певне коло джерел та матеріалів на екзамені, а чи вони підбиратимуть їх самостійно.

Чи варто проводити дистанційний екзамен або іспит з відкритою книгою у формі відповідей на закриті тестові запитання? Ні, якщо у Вас небагато студентів і Ви маєте достатньо часу на перевірку їхнього доробку. Формат «відкритого» іспиту дозволяє запропонувати студентам цікавіші види роботи, аніж швидке вгадування правильних літер. *Останнє міркування не стосується визначення формату стандартизованих іспитів, як-от ЗНО чи єдиний державний кваліфікаційний іспит (ЄДКІ).*

УСНИЙ ЕКЗАМЕН

Останніми роками місце усного іспиту у вищій освіті в Україні звузилось до захисту курсових, дипломних робіт та дисертаційних досліджень, діалогу з викладачем на предметі «іноземна мова», семестрового оцінювання студентів мистецьких спеціальностей, атестації студентів-медиків у складовій «практичні навички». Значна ж частина сьогоднішніх здобувачів освіти і молодих викладачів має замало досвіду участі в усних семестрових екзаменах.

Тоді як цей метод оцінювання корисний з різних міркувань. Так, усний іспит допомагає студентам розвинути важливі комунікативні навички^[6], він є репетицією інтерв'ю при працевлаштуванні, його нескладно провести дистанційно. З погляду академічної доброчесності перевага усного іспиту в тому, що він запобігає залученню допомоги сторонніх осіб до виконання завдання.

Серед обмежень усних іспитів варто назвати стрес для студентів, складність складання такого іспиту для тих, хто потребує більше часу на обдумування і висловлення власних міркувань^[7], повторюваність запитань до різних студентів, через яку ті, хто відповідає останніми, потрапляють у вигірне (нерівне, несправедливе) становище.

ОРГАНІЗОВУЮЧИ УСНИЙ ІСПИТ, врахуйте таке.

- Усне опитування може доповнювати письмовий іспит у випадку, коли викладач сумнівається в оцінці письмової роботи.
- Хоча на усному іспиті не можна охопити увесь матеріал курсу «вшир», проте він найкраще дозволяє оцінити знання і розуміння студента «вглиб».
- Запитання на усному іспиті можуть бути різними, як на відтворення інформації, так і на її аналіз й узагальнення.
- Послугуйтеся запитаннями «як?» і «чому?»^[7] для заохочення студентів до критичного мислення.
- Уникайте надміру складних запитань.
- Усний іспит добре додається для оцінки вміння швидко реагувати на нову інформацію від екзаменатора.
- Оптимальним часом на відповідь одного студента є ± 15 хвилин, максимальним — 20 хвилин.
- Надайте студентам коментар (зворотний зв'язок) щодо їхніх відповідей.
- Якщо усний іспит відбувається дистанційно, то за згоди студентів збережіть запис відео. Запис буде корисно переглянути самим студентам, він допоможе у випадку виникнення сумнівів щодо результатів оцінювання.

ПРОБЛЕМА НЕДОСТАТНЬОГО РІЗНОМАНІТТЯ використуваних нами форматів семестрових іспитів — що їхні звичні форми унормовані багатьма університетами як єдині дозволені. Змінюймо нормативну базу університетів й експериментуймо для вдосконалення освітнього процесу! ■

1. Phil Race. The Lecturer's Toolkit. A practical guide to assessment, learning and teaching. Fourth Edition. Routledge, 2015.
2. Strategies and Tips Regarding Essay Questions on an Examination. URL: <https://cutt.ly/9FDgfGk>
3. Assessment and feedback benchmarking tool. URL: <https://cutt.ly/QFETTRT>
4. Щодо організації поточного, семестрового контролю та атестації здобувачів освіти із застосуванням дистанційних технологій: лист МОН від 14.05.2020 р. № 1/9-249. URL: <https://cutt.ly/MFU8SFH>
5. Designing Open Book Exams. *UCL Teaching Toolkit*. URL: <https://cutt.ly/wFOHlbt>
6. Viva Voce. Charles Sturt University. URL: <https://cutt.ly/3FFXtkL>
7. Viva Voce! A Guide to Online Oral Exams at UTS. URL: <https://cutt.ly/nFFXj6h>

Див.
про →
сесію!

БЮЛЕТЕНЬ ПІДГОТУВАВ ЄВГЕН НІКОЛАЄВ

УСІ ВИПУСКИ ЧИТАЙТЕ НА РЕСУРСІ
WWW.SKEPTIC.IN.UA

Ця публікація поширюється на умовах ліцензії CREATIVE COMMONS: ІЗ ЗАЗНАЧЕННЯМ АВТОРСТВА — НЕКОМЕРЦІЙНА — ПОШИРЕННЯ НА ТИХ САМИХ УМОВАХ 4.0 МІЖНАРОДНА (CC BY-NC-SA 4.0)